

ПАРАДИГМА ТЕХНІКИ СТАРОДАВНЬОЇ ІНДІЇ

Терешкун О.Ф., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Культура Стародавнього Сходу включає цілу низку народів, об'єднаних східним типом світогляду, що ігнорував матеріальну техніку. У східній культурі домінували духовні техніки, які передавалися через медитативний досвід трансформації людської свідомості для звільнення від стереотипів буденного мислення. Східна думка незвична для європейського світогляду. Східні медитативні практики – це техніки зміни, переродження свідомості. Засновані вони на абсолютному дотриманні, відтворенні учнем способу життя та думок вчителя. Медитативні техніки мислення та трансформації свідомості викликалися особливими тілесними вправами, аскезою та усамітненням, яке дозволяло максимально зосередитися, сконцентрувати свою увагу, відсторонитися від усього буденного, від реального світу. Традиційно східний спосіб мислення, східну світоглядну картину світу представляють філософськими системами Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю.

У Стародавній Індії існували декілька релігійно-філософських систем: веданта, санкх'я, йога, буддизм. Найбільш відома веданта, яка особливу увагу приділяла проблемі визволення від світу за допомогою істинного знання. Справжнім існуванням наділений тільки Брахман, що представляє єдину та незмінну реальність. Душа та світ єдині з ним, а от множинність та різноманітність об'єктів світу – це не що інше, як ілюзія-майя. Чисте буття, чиста свідомість – Брахман, позбавлений будь-яких якостей. Будучи втіленням у все суще, Брахман знаходить своє відображення у кожній людській душі, залишаючись при цьому неподільним, наприклад, як єдине сонце, що відображається на поверхні у багатьох глечиках, наповнених водою. Сонце одне, а відображень його стільки, скільки глечиків. Світ ілюзорний, і тілесні обмеження заважають душі усвідомити свою тотожність Брахману. Ставши на шлях пізнання, душа перестає ототожнювати себе з тілом, долає ілюзію-майю, втрачає бажання та виходить з-під влади карми.

Система санкх'я вважає, що всі речі обмежені та взаємозалежні, тому що створені двома одвічними причинами – пракриті та пурушею. Перша – активна, але позбавлена свідомості, друга – свідома, але пасивна. Об'єднання та взаємодія цих причин породжує матеріальний світ. Асоціюючи себе зі світом та закобалившись, пуруша стає на шлях перероджень – сансари. Основу матеріального буття становлять страждання. Людина страждає від переплетіння душі з тілом та почуттями. Звільнення трактувалось як усвідомлення нетотожності пуруші і пракриті, їх роз'єднання та виходу вільної і неупередженої душі із сансари. Життя, згідно з системою санкх'я, – це сновидіння, а звільнення від нього розглядалось як пробудження, яке розсіє помутніння свідомості, дозволить

сприйняти вищу реальність. Невміння відрізнити справжню реальність від хибної (авід'я) є причиною страждань та перешкодою до звільнення. Авід'я – це ілюзія сталості та реальності зовнішнього світу, ототожнення атмана з тілом та психікою людини. Атман – суб'єктивне духовне начало, на противагу брахману – об'єктивному началу. Основним шляхом подолання авід'ї (ілюзії) є відмова від прив'язаності до матеріального світу, контроль над думками та почуттями, усвідомлення примарності одиничного буття. Ті, що прагнули подолати ілюзію, віднайти істину, ставали відлюдниками, намагалися через аскетизм та медитативне самозанурення пізнати істину.

Система йога теж виробила різноманітні техніки досягнення вищих духовних станів за допомогою морально-аскетичних практик: техніка дихання та особливих положень тіла, психотехніки утримання свідомості в одній точці та звільнення від почуттів. Шляхів поєднання душі з єдиним началом, за йогою, декілька: карма-йога акцентує на виконанні свого обов'язку через позбавлення егоїстичних цілей для блага інших; раджа-йога практикує досягнення самозаглиблення для самопізнання; джняна-йога ратує за інтуїтивне осягнення сущого для набуття мудрості; бхакті-йога сповідує вірність та любов до божества. Від якостей людини залежить вибір шляху. Йога виділяє низку методів для просвітління: асана (техніка управління тілом); дхіана (техніка повної концентрації думки на об'єкті зі зникненням навіть зусиль волі); дхарана (техніка зосередження думки на окремому предметі); ніяма (техніка зовнішнього та внутрішнього очищення, умиротворення та самоприборкування); пранаяма (техніка управління диханням як потоками прани); прат'ятхара (техніка звільнення відчуттів від оточуючих предметів); самадхі (техніка споглядання, завдяки якій зникає сама ідея власного «я» та досягається єдність того, хто сприймає і того, що сприймається); яма (техніка дотримання обітниць неспричинення шкоди, правдивості, непривласнення чужого). Серед цієї низки духовних технік немає місця для матеріальної техніки, вона поза рефлексією.

Ілюзорність людського існування розвинулася і в буддизмі. Людина прив'язана до земних матеріальних цінностей і бажає того, чого насправді не існує. Людина страждає, тому що хоче отримати чуттєві задоволення. Нескінченні перевтілення роблять страждання вічними. Страждання – це не порушення життєвого порядку, а закономірний результат прив'язаності до того, чого немає: «З прив'язаності народжується журба, з прив'язаності народжується страх; у того, хто звільнився від прив'язаностей, немає журби, звідки страх? З бажання народжується журба, з бажання народжується страх; у того, хто звільнився від бажань, немає журби, звідки страх?» (Дхаммапада). Всезагальне страждання, яке неминує для всього світу, людина може усунути для себе через згасання потоку драхм (психофізичних одиниць енергії, що постійно змінюються), припинення нескінченних існувань, викорінення всього того, що підтримує процес переродження. Шлях до визволення, до нірвани – це знищення всіх бажань та пристрастей шляхом техніки медитації та самозаглиблення. Нірвана – це най-

вищий стан, абсолютна гармонія внутрішнього буття, звільнення від світу та кінцева мета прагнень усіх живих істот. Нірвана вища за життя і смерть. Позбувшись усіх бажань та прив'язаностей, припинивши всі потоки драхм, просвітлений остаточно зникає зі світу.

Таким чином, пануючий суспільний світогляд Стародавньої Індії, незважаючи на свою глибину та філософську значимість, не міг сприяти розвитку матеріальної техніки і не був зацікавлений у її рефлексії. Світ та матеріальне облаштування життя розглядаються як зовнішній прошарок буття, який безжально відкидається у прагнення до визволення. Для рефлексії техніки, для виведення поняття техніки необхідно подумки відокремити людину, природу та створювані нею знаряддя праці для аналізу їх зокрема та їх взаємодії. Світогляд Стародавньої Індії далекий від таких логічних операцій. Він звернений лише до духовних технік переродження свідомості, досягнення злиття з брахманом. Східне світовідчуття далеке від рефлексії над технічними діями людини.